

Kuşatma ve Uzlaş: Devlet-Dışı Silahlı Aktörlerin Yükselişi

Ranj Alaaldin

Özet: Bu makale; devlet-dışı silahlı aktörlerin, son yıllarda şiddetle karşı çıktıkları aşırı merkezi idari yapı ve siyasal düzenlere entegrasyonun ne ölçüde mümkün olabileceğini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra makalede, devlet-dışı silahlı aktörlerin hangi düzeylerde kurulduğu ve buna bağlı olarak da revize edilmiş veya bütünüyle yeniden yapılandırılmış siyasal düzenlerin önemli sacayakları haline geldiği örnekler incelenecektir. Makalenin konusu; başlangıç itibarıyla silahlı grupları sıkıştırıp kuşatmak; daha sonra ise onları devlet yapılarına daha etkili bir şekilde entegre etmek ve son olarak da devlet kurumlarını, devlet-dışı silahlı aktörleri içine almak suretiyle onların pratiklerini düzenleyebilecek daha işler yasalar yoluyla revize etmek olan üç başlıkta ele alınmaktadır. Söz konusu yaklaşım, devlet-dışı silahlı aktörlerin karmaşık yapısı ve gerek devlet kurumları ve siyasal elitler gerekse sivil toplum kuruluşları ve dini örgütler gibi diğer devlet-dışı aktörlerle olan büyük ölçekli kesişim alanları irdelenerek ilerleyecektir. Makale, her ne kadar geleneksel devlet kurumlarının yeniden inşasına yatırım yapmanın sürmesi gerektiği kabulünü taşısa da bunun artık tek başına yeterli olmadığını iddia etmektedir. Bununla birlikte devletlerin, devlet-dışı silahlı grupların eylemlerini denetim altına alması ve bu aktörlerin faaliyet gösterip palazlandıkları alanları kısıtlama konusunda daha çok kapasiteye sahip olması, daha da önemlisi, meşruiyeti olan yerel aktörlerle iş birliğine daha çok önem vermesi gerekir.

Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) 2014 yılının Haziran ayında Musul'u ele geçirip Ortadoğu'da bir asır önce tahkim edilen ulus devlet sisteminin sonunun geldiğini ve sözde "hilafeti" ilan ettiğinde bölgedeki yönetim ve otorite anlayışını şekillendiren devlet merkezli paradigmanın da altını oymuş olacaktı. Nitekim karşılarında küresel süper güç ve müttefiklerin kendilerine karşı kullanabildiği devasa silah ve insan gücü karşısında bu düzensiz güç rejimi, üç yıldan fazla bir süre kendi anlayışı çerçevesinde bir devlet prototipini kurup idare etmekle, bir zamanların sarsılmaz ve dokunulmaz kabul edilen Suriye-Irak sınırını da anlamsız kıldı.

Bu süre zarfında, 2003 yılında Irak'taki Baas rejiminin devrilmesinden sonra otonomi ve dokunulmazlık arasında bir hareket olanağına sahip olagelen Şii milis grupları, Haşdi Şabi veya Halk Seferberlik Güçleri adıyla bilinen şemsiye bir çatı kurumun altında örgütlenmekte gecikmediler. Sayısı yüz bini bulan militanların bünyesinde olduğu Haşdi Şabi, Haziran 2014'te İŞİD Musul'u ele geçirdikten sonra ABD tarafından da eğitilen Irak ordusunun başarısızlığının ya da çöküşünün yarattığı boşluğu doldurdu ve 2013 sonrasında iç savaşın

yoğunlaşmasıyla Suriye'ye militan ihracında büyük bir rol oynayarak sahip olduğu nüfuzu genişletme fırsatı yakaladı. Hem Suriye ve Irak'ta hem de Libya ve Yemen gibi ülkelerde aşiretler, sivil toplum ve dini liderler gibi taban aktörleriyle iş birliği yapan devlet-dışı silahlı aktörler genel hizmetler ve güvenliği tesis etmek hususunda devletleri gölgede bırakmıştı.

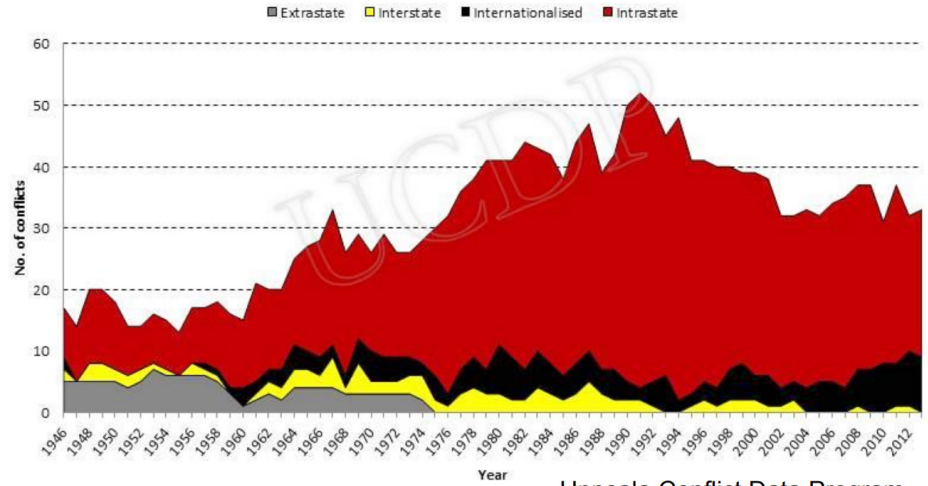
Başlangıçta tüm bunlar karamsar bir okumaya zemin hazırlıyor gibi görünebilir çünkü siyasi, insani ve güvenlikle ilgili çakışan zorluklar dizisi yakın bir zamanda sona erecekmiş gibi görünmüyor. O halde devlet-dışı silahlı aktörler, son yıllarda şiddetle karşı çıktıkları aşırı merkezi idari yapılara ve siyasal düzenlere ne derece entegre edilebilirler? Dahası, devlet-dışı silahlı aktörlerin öne çıkarak devlet kurumlarını gölgede bırakması ve uluslararası tanınma elde etmek için devlet mekanizmalarını ele geçirerek onları bir tür silah olarak kullanma girişimi bağlamında egemenlik kavramı nasıl yeniden tanımlanabilir? Makalenin konusu; başlangıç itibarıyla silahlı grupları sıkıştırıp kuşatmak; daha sonra ise onları devlet yapılarına daha etkili bir şekilde entegre etmek ve son olarak da devlet kurumlarını, devlet-dışı silahlı aktörleri içine almak suretiyle onların pratiklerini düzenleyebilecek daha işler yasalar yoluyla revize etmek olan üç başlıkta ele alınmaktadır.

Hem Suriye ve Irak'ta hem de Libya ve Yemen gibi ülkelerde aşiretler, sivil toplum ve dini liderler gibi taban aktörleriyle iş birliği yapan devlet-dışı silahlı aktörler genel hizmetler ve güvenliği tesis etmek hususunda devletleri gölgede bırakmıştı

Silahlı gruplar neden önemli?

Grafik 1

Armed Conflict by Type, 1946-2013

Uppsala Conflict Data Program

*Kaynak: Uppsala Conflict Data Program
(Uppsala Çatışma Verileri Programı)*

Ortadoğu'da devlet-dışı silahlı aktörlerin öne çıkması kesinlikle yeni bir olgu değildir ve bu durum, yalnızca Ortadoğu'daki yönetim ve devlet inşasındaki başarısızlıklara atfedilmemelidir. Tarihsel olarak egemenliğin temelinde devletlerin birbirleri arasında tanıma sorunu, birbirlerinin sınırlarını ihlal etmeme ve iç işlerine müdahale etmeme ilkesi (Vestfalya tarzı egemenlik) yatarken uluslararası ilişkilerin bu ilke ve kaideleri Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından kesin bir kural olmaktan çıkarak aşınmaya yüz tutmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana iç savaşların uluslararası sistemin bir parçası haline gelerek başlı başına bir olgu olarak kabul edilmesinden itibaren toprak egemenliğine dayalı devlet sistemi çeşitli baskılara maruz kalmıştır. Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu dünyasına gark olmuş süper güç siyaseti, küresel hâkimiyet savaşında rol almaya teşne olan gönüllü savaşçılara geniş ölçekli kaynaklar tahsis ederek milis olgusunu ortaya çıkarmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana iç savaşların uluslararası sistemin bir parçası haline gelerek başlı başına bir olgu olarak kabul edilmesinden itibaren toprak egemenliğine dayalı devlet sistemi çeşitli baskılara maruz kalmıştır. Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu dünyasına gark olmuş süper güç siyaseti, küresel hâkimiyet savaşında rol almaya teşne olan gönüllü savaşçılara geniş ölçekli kaynaklar tahsis ederek milis olgusunu ortaya çıkarmıştır

Daha sonraları 11 Eylül saldırıları ile Afganistan ve Irak'ın işgal edilmesi, güç kullanımını düzenleyen yasaların uluslararası sistemi modern zamanların ulusaşırı terörizm ve yönetimsiz toprak sorunlarıyla uzlaştırmayı amaçlayan daha gevşek bir yorum ve uygulamasını esas alan uluslararası bir düzeni ortaya çıkarmıştır. Ancak bu durum, uluslararası normların ve devlet egemenliğinin aşınmasına neden olmuştur. Bu noktada Batılı devletlerin öncülüğünde Kosova ve Irak'a dönük müdahaleler uluslararası sistemi zayıflatmıştır. Bunun en büyük nedeni ise söz konusu müdahalelerin; egemenlik ilkelerini zayıflatıp, Rusya'nın Gürcistan, Ukrayna ve daha sonra Suriye'de devam eden iç savaş boyunca oynadığı aktif rol ve gerçekleştirdiği müdahalelerin de gösterdiği üzere tıpkı Rusya gibi diğer küresel güçlerin esasında Batı tarafından sunulan yasal ve normatif argümanlara sığınarak kendi çıkarlarını gütmesine olanak sağlayan bir ortama zemin hazırlamış olmasıdır.

Silahlı gruplar hakkındaki yaygın anlayışın aksine bu grupların kökeni, Orta Çağ Avrupa'sında vatandaşların yurtlarını savunmak için topyekûn seferberliğe çağrıldığı devlet kurma sürecine kadar geriye götürülebilir. Amerikalı milisler de devlet kurumlarının hayata geçirilmesinde hayati bir rol oynamıştır. Nitekim Lexington ve Concord'da bağımsızlık için ilk mücadeleyi verenler, Kıta Ordusu'na takviye olarak sık sık çağrılan ve karşı-devrimci çabaları

bastırmada yardımlarına başvuru devlet-dışı milis güçleri olmuştur. Bugün, ABD ordusu bünyesindeki Ulusal Muhafız ve Yedek Subay Birlikleri bahse konu milislerin bakiyesinden neşet bulmuştur[1].

Milisler ve silahlı gruplar son yıllarda Arap isyanlarının ve sözde İslam Devleti'nin ortaya çıkmasıyla uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmiş olabilir ama öne çıkmaları aslında sömürgelerin zaman içerisinde bağımsızlıklarını elde etmesi ve kırılğan veya zayıf devletlerin yaygın olduğu yeni uluslararası sistemin kendisi ile ilişkilidir. Son yıllarda konvansiyonel birliklere olan bağımlılığı azaltma eğilimlerinde ciddi bir artış söz konusu ki; küresel güçler bunun yerine hibrit savaş metotları (sahadaki başlıca yerel savaşçı gruplarının desteklenmesi, siber savaş araçları ve insansız hava araçlarının kullanılması) ve yerel güçlerin birleşiminden oluşan bir yolu tercih ettiler. Bu yerel güçlerin dış güçler adına veya onlarla iş birliği içerisinde savaşma kapasite ve istekleri onları daha fazla siyasi hassasiyet uyandıran konvansiyonel güçler yerine kullanışlı bir alternatif haline getirmektedir. Yerel vekiller askeriye ve polis gücü gibi konvansiyonel güçler olabileceği gibi aşiret, milis ve ulusal özgürlük hareketleri gibi daha düzensiz birlikler de olabilir. Son yıllarda ABD ve Batılı müttefikleri, bazen eş zamanlı olmak üzere yerel aktörlerle doğrudan ve artan bir yoğunlukla birlikte çalışmaktadır. Irak'ta, Irak silahlı

Son yıllarda konvansiyonel birliklere olan bağımlılığı azaltma eğilimlerinde ciddi bir artış söz konusu ki; küresel güçler bunun yerine hibrit savaş metotları (sahadaki başlıca yerel savaşçı gruplarının desteklenmesi, siber savaş araçları ve insansız hava araçlarının kullanılması) ve yerel güçlerin birleşiminden oluşan bir yolu tercih ettiler

kuvvetleri ve polis birlikleri, Kuzey Irak'ta Arap Sünni aşiretler, düzensiz Şii savaşılar ve Kürt Peşmerge güçleri bunlar arasında gösterilebilir. Suriye'de ise ABD ve Batılı müttefikleri, Esad rejimiyle savaşan Arap isyancı gruplar ve aşiretler ile YPG olarak bilinen Halk Savunma Birlikleri'ndeki Kürt savaşçılara destek vermiştir. Diğer örnekler, İngilizlerin Boer Savaşı sırasında Cape Kolonisi'ndeki kasaba korucularını kullanması ve 1948-1960 yılları arasında Malaya'da düzenlediği askeri operasyonlar ile Fransızların 1946-1954 yılları arasında Hindicini'deki Viet Minh ile yapılan savaşta sivil savunma grupları kurması gibi 19 ve 20. yüzyıla kadar geriye götürülebilecek bir arka plana sahiptir. Devlet-dışı silahlı aktörlerin öne çıkması ve onlara bel bağlanması önemlidir çünkü Arap dünyasının çatışmaların pençesindeki ülkelerinde nasıl bir devlet biçimi ortaya çıkacağı netlik kazanmış değildir. Keza bu coğrafyada büyük ölçüde çatışmaların koşullandırdığı rakip devlet vizyonlarının penceresinden bir inşaya girişilecektir. Başka bir deyişle, siyasi arena çekişmeye ve bununla birlikte yabancı güçlere hesap veren devlet ve devlet-dışı aktörlerin devlet kurumları üzerindeki denetim veya nüfuzuna gebecektir. Arap devletlerinin zayıflamasıyla yerel ve ulusal aktörler iktidar, kaynaklar ve çatışma sonrası iktidar paylaşım düzenlemeleri için çatışmaya devam edecektir. Buna bağlı olarak da vatandaş ile devlet arasındaki ilişki kırılma olmaya devam edecek ve kısa ve orta vadede yönetim ve istikrar şiddetle bozulmaya devam edecektir.

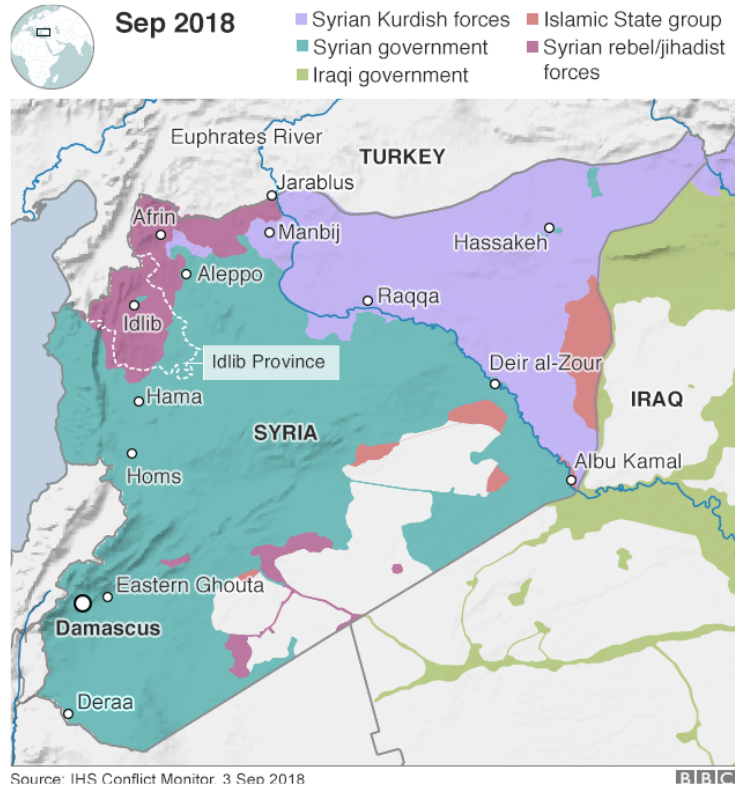
Her ne kadar IŞİD ve çeşitli çatışma alanlarında faaliyet halinde olan diğer uluslararası aktörlerin devlet merkezli normatif çerçeveleri kendisini korurken, kimi silahlı gruplar devleti kendi ideoloji ve dünya görüşlerine göre yeniden düzenlemeyi amaçlayacak, tersi bir

yaklaşımına sahip olanlar ise iktidar ve kaynaklar için devletin bizzat kendisine meydan okumaya devam edecektir. Tümü olmasa da pek çoğu devleti ve sahip olduğu kaynakları silah olarak kullanmaya, devlet aktörleriyle etkileşim halinde olmaya ve bu etkileşimlerin kendilerine sağlayacağı uluslararası tanınmadan faydalanmaya devam edecektir. Böylesi bir ortamda devletler yüksek ihtimalle kendi ordu ve güvenlik güçlerinin yetersizlikleri nedeniyle yaygın olarak veya hatta tamamen milislere bel bağlamaya devam edecek ancak bunu etno-mezhepsel ayrılıklar üzerinden yapmayı sürdürecektir ki bu da uzlaşma ve istikrar adına iyiye işaret değildir.

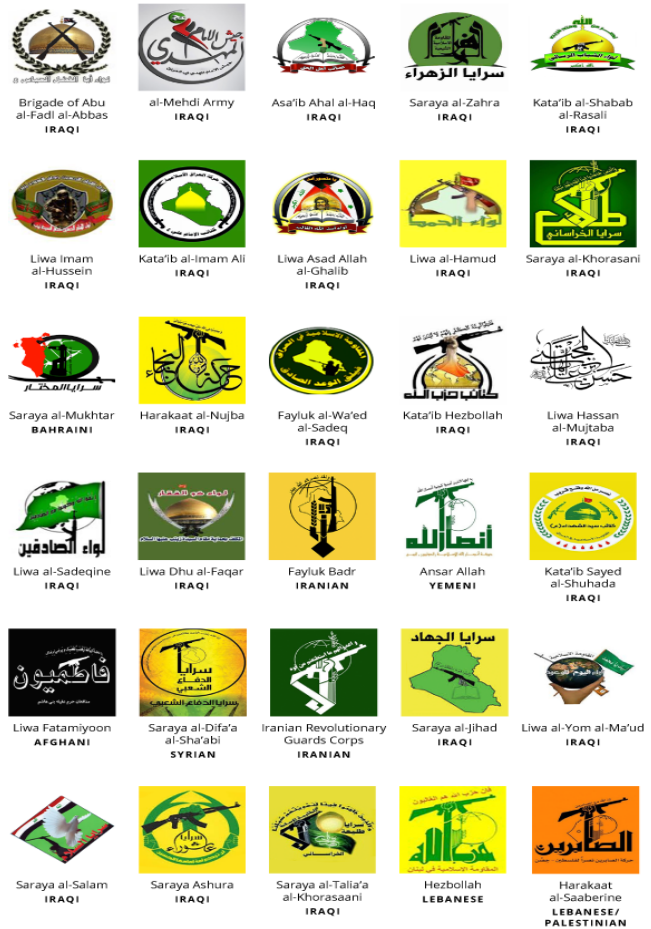
Hem Irak ve Suriye'de hem de Libya ve Yemen'de IŞİD'le mücadelede veya farklı hizipçi gruplar arasındaki devlet içi çatışmalarda birçok durumda etnisite veya mezhep üzerinden bir savaş veren düzensiz milis grupları olmuştur. Buna Irak'ta IŞİD'le mücadelede ön cephelerde savaşan 100.000 milis veya İran tarafından organize edilip Esad rejiminin yanında savaşan on binlerce milis ve tam tersine dışarıdan, Arap dünyası ve Türkiye'nin desteğini alarak Esad rejimini alaşağı etmeyi amaçlayan isyancı grupların on binlerce savaşçısı da dâhildir.

Grafik 2

Kaynak: BBC- IHS Conflict Monitor
(IHS Çatışma Gözlemcileri)

Shia Militia Groups in Syria

November, 2015

Grafik 3

Kaynak: Middle East Eye

Source: MEE and agencies

MEE

Etnisite veya mezhep üzerinden organize olan silahlı grupların mobilizasyonu kısa vadeli hedefler uğruna uzun vadeli sorunlar üretmek dışında bir işe yaramamaktadır. Ancak 2014 yılında Irak'ta IŞİD'in ortaya çıkmasına zemin hazırlayan faktörlerin Şii milislerin hâkimiyeti ve mezhepçi zulümleri olduğu iddia edilebilir

Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA) Bölgesi'ndeki çatışmaların birden fazla, bazı durumlarda sayısız tarafı bulunurken bu güçler bir boşlukta değil hem içinde faaliyet gösterdikleri hem de desteğine muhtaç oldukları toplum, çevre ve toplulukları şekillendiren savaşlardan miras kalan şartlar altında faaliyet göstermektedirler. Başka bir deyişle on yıllar boyunca gelişmiş ve önceki rejimler dönemindeki çatışmalar ve otoriter yönetimden doğmuş olan dini ve etnik hınçlar bu grupların öne çıkmasına olanak sağlamaktadır. Bu, silahlı gruplar kırılan devletlerde faaliyet gösterdiklerinden ve bu yüzden de yüksek ölçüde hesap vermeden çalışarak devlet inşa sürecini çatışma üreten bir süreç haline getirme ihtimalleri bulunduğundan, toprağa dayalı yönetimleri veya şiddet tekellerinin derinleşmesinin devlet ve toplum için iyiye işaret olmadığı anlamına gelmektedir. Etnisite veya mezhep üzerinden organize olan silahlı grupların mobilizasyonu kısa vadeli hedefler uğruna uzun vadeli sorunlar üretmek dışında bir işe yaramamaktadır. Ancak 2014 yılında Irak'ta IŞİD'in ortaya çıkmasına zemin hazırlayan faktörlerin Şii milislerin hâkimiyeti ve mezhepçi zulümleri olduğu iddia edilebilir. Yine benzer şekilde Taliban'la yapılan savaşta Kuzey İttifakı birlikleri tarafından kimi zaman ABD güçlerinin göz yummasıyla işlenen zulümlerin bugün bir yığın Afgan grubu ve milisleri arasındaki çatışma ve gerginliklerin temellerini attığı söylenebilir.

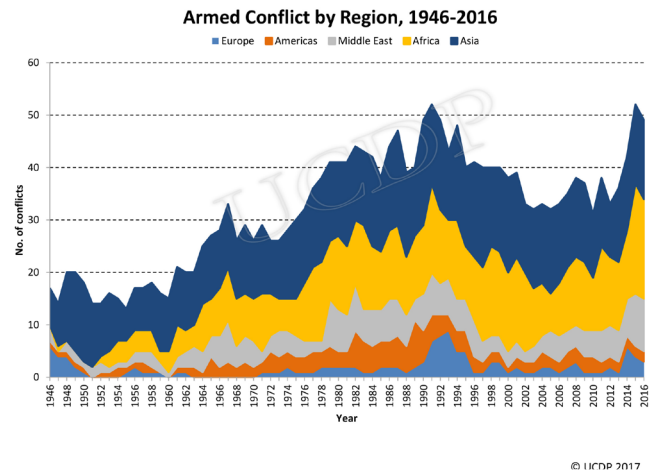
Silahlı grupları kısıtlamak

Silahlı grupların etkinliğinin ortadan kaldırılması için bölgesel olarak ve uzun vadede ortak güvenlik çıkarlarına dayalı bir

görüş birliği gereklidir. Bu çabanın bölgenin ortak tarihi ve değerlerini birleştirebilen entelektüel bir çerçevede gösterilmesi gerekecektir. Orta vadede ise bölgede, uluslararası destekle birlikte çatışma sonrası Arap devletleri için ortak ekonomik ve yeniden inşa platformları kurulabilir. Bunun mantığı, güven yerine pragmatizm temelli ilişkilerin çatışmayı ortadan kaldırıp Irak, Suriye, Yemen ve Libya'yı vekalet savaşının sahneleri olarak kabul etmek yerine bu alanları bir arada var olmaları için kapsayıcı iş birliği sahalarına dönüştürme arzusundan ileri gelmektedir.

Ancak bu tarz bir bölgesel yaklaşım tek başına yeterli olmayacaktır. Fakat küresel düzeyde, ABD ve Rusya gibi süper güçler arasında bir görüş birliğini amaçlayan ve Uluslararası Kriz Grubu gibi kuruluşlarca da savunulan geleneksel yaklaşım da yerel aktörlerin özneliğini hafife almaktadır. Bu seçenek, sadece devlet-dışı silahlı aktörlerin öne çıkışı, devlet kurumlarını ele geçirip araçsallaştırması nedeniyle değil, aynı zamanda ABD ve Rusya gibi güçlerin sahada bu aktörlerle iş birliği içinde çalışmadan (onları bir barış inşa çerçevesi altında toplamaya teşebbüs etmenin aksine) çatışmanın seyrini barış ve istikrar yönünde değiştirme kapasiteleri olmadığı için artık geçerli değildir.

Grafik 4

Kaynak: Uppsala Conflict Data Program (Uppsala Çatışma Verileri Programı)

Devlet-dışı silahlı aktörlerle uzlaşmak bilhassa çatışmaların nüksetmesini önlemek açısından önem taşımaktadır. Bu noktada akademik literatür, barışın tesisi ve özellikle de geçmiş çatışmaların nüksetmesinin önlenmesi için mekanizma ve çerçeveler belirlemek söz konusu olduğunda birbirinden ayrıran görüşler içermektedir. Bölgedeki çatışmalar dinebilir ama bu aldatıcı bir sakinlik olacaktır çünkü bu durum, en iyi ihtimalle savaşa iç savaş havası vermese de aynı derecede kanlı ve istikrar bozucu olabilecek yüksek yoğunluklu bir isyan olacaktır. 1945 ile 2013 yılları arasında iç savaş yaşamış olan 105 ülkenin yarısından fazlası (59 ülke) barış tesis edildikten sonra bazı durumlarda birden fazla kez tekrar çatışmaya sürüklenmiştir [2]. Bu sebeple uzlaşma daha da önemli hale gelmektedir çünkü artık Batı ve daha geniş anlamda uluslararası kamuoyunun seçeneklerinin sınırlı olduğu (Libya ve Yemen) veya önemli yatırımların kısıtlı ve maliyetli sonuçlar doğurduğu (Irak ve Suriye) ülkelerdeki güç dengesini değiştirmek hususunda gerekli enerji, kaynak veya hırs geçmişe oranla yetersizdir. Devlet olmak için verilen mücadeleler ve hâlihazırdaki şiddetin yoğunlaşma potansiyeline rağmen uluslararası sistem devlet olma hevesindekilere egemenlik tanımaya veya bölge genelinde, en başta da Suriye’de isyancı grupların kurduğu iç egemenlik dinamiklerini değiştirmeye hiç istekli değildir. Dış güçler (özelde Batı), ciddi kaynak gerektirdiği durumlarda statükoya karşı çıkmak şöyle dursun iş birliğine dahi sıcak bakabilmektedir.

Silahlı gruplar kinin, şiddetli siyasi istikrarsızlığın hâkim olduğu ortamlarda başarılı olurlar. Bu grupları kısıtlama çabaları hizip, din ve etnisite farkları üzerinde siyasi tavizler vermenin istisna değil norm olduğu en alt seviyeden başlamalıdır. Bu, değişimi teşvik etmek

Sivil toplumdan yönetici sınıfın üyelerine ve dini kurumlardan silahlı gruplara uzanan yerel düzeydeki çeşitli otorite hatları arasındaki etkileşimlerin dinamiklerine daha büyük önem atfedilmelidir ki vatandaş ile devlet arasındaki ilişkileri pekiştirebilecek daha kapsayıcı meşru ulusal çerçeveler ancak bu yolla kurulabilir

isteyen yerli ve yabancı aktörler için demokratik normları tesis etmeye yönelik her girişimin, devlet kurumlarına yatırım yapmanın ve kalıcı barışı tesis etmenin ön koşuludur. Aynı zamanda bu, en azından bölgede her zamankinden daha dinamik olan yönetim ve otoritenin radikal dönüşüme maruz kalmış doğasına uyum sağlamaya yardımcı olabilir. Sivil toplumdan yönetici sınıfın üyelerine ve dini kurumlardan silahlı gruplara uzanan yerel düzeydeki çeşitli otorite hatları arasındaki etkileşimlerin dinamiklerine daha büyük önem atfedilmelidir ki vatandaş ile devlet arasındaki ilişkileri pekiştirebilecek daha kapsayıcı meşru ulusal çerçeveler ancak bu yolla kurulabilir. Sivil toplum gibi yerel aktörlerin silahlı gruplardan hesap sorma ve onları demokratik normları benimsemeye sevk etme konusunda nasıl daha donanımlı olduğunu gösteren çalışmalar ışığında bu konunun önemi daha iyi anlaşılmaktadır [3].

Bu durumda devlet ve hükümet kavramlarının yeniden gözden geçirilip genişletilmesi gerekmektedir. Devletin zayıf olduğu veya kurumların çöktüğü ancak gerçekte güçlü ve meşru yönetimin olduğu yerlerde alternatif otoriteleri göz ardı etmek, reddetmek veya yok etmeye girişmek artık makul görünmemektedir. Bu, toprak egemenliğine dayalı devletin veya mevcut devletlerin egemenliğinin altını oymak anlamına gelmez. Devletin ve devlet kurumlarının birçok ülkede ciddi anlamda zayıflaması gerçekçi olmayan bölünme korkularını gündeme getirirse de (yanlış bilgilenmiş bir uluslararası kamuoyu veya iktidarı tekelleştirmek isteyen otoriter

Mevcut çalışmalar devlet-dışı şiddetin her zaman devletin çöküşüne atfedilemeyeceğini çünkü devlet-dışı şiddetin faillerine bel bağlamanın merkezi olmayan şiddet kurumlarının, bölgesel ve uluslararası sistemdeki değişimlere bir cevap olageldiği devletlerde askeri gelişimin yeni bir biçimi olduğunu göstermektedir

elitler tarafından öne sürüldüğü üzere) siyaset ve güvenlik alanlarını kontrol etmeye yönelik silahlı gruplar, aşiretler ve dini aktörler büyük ölçüde devletin sınırları dâhilinde hareket etmektedirler. Irak ve Suriye'deki Arap Sünni ve Şii silahlı grupların veya Libya'daki milislerin büyük çoğunluğu devletin sınırlarını değiştirmeyi değil farklı siyasal düzenler kurmayı istemektedirler. Devlet-dışı silahlı aktörler destek ve kaynak alma ve isterlerse yönetim süreçlerinde yer alma çabaları gereği toplumlarıyla, devletle ve diğer ideoloji ve hareketlerle etkileşime girmek zorundadır. Silahlı gruplar, devlet ve toplum arasındaki etkileşimleri şekillendiren tek şey çatışma değil, fakat aynı zamanda diyalogdur.

Dahası bu aktörler tam olarak çatışma ve iktidar boşluklarından doğmazlar; aksine uzun dönemler boyunca gelişen etkileşimlerin bir sonucu olarak faaliyet gösterdikleri topluluk ve çevrelerde kök salmışlardır. Bu iddialar silahlı gruplar hakkındaki çalışmaların onların ev sahibi devletlerle olan etkileşimleriyle sınırlı kalmayıp toplum, diğer hareket ve ideolojilerle olan ilişkilerinin de incelenmesi gerektiğini vurgulayan çalışmalardan ileri gelmektedir. Mevcut çalışmalar devlet-dışı şiddetin her zaman devletin çöküşüne atfedilemeyeceğini çünkü devlet-dışı şiddetin faillerine bel bağlamanın merkezi olmayan şiddet kurumlarının, bölgesel ve uluslararası sistemdeki değişimlere bir cevap olageldiği devletlerde askeri gelişimin yeni bir biçimi olduğunu göstermektedir^[4].

Bu aktörler geleneksel olarak devlet-dışı veya devlet karşıtı olarak tanımlanmaktadır. Ancak, hâlihazırda bunlar devlet olmayolunda ilerlemektedir. Bugün yerel aktörler ulusal kimliklerinin yaşamasını ve devletlerinin sınırlarının yerinde kalmasını sağlamada önemli sacayakları haline gelmişlerdir. Hatta bir adım ileri gidip yerel düzeyde destek ve meşruiyetleri olan taban aktörleri olmaktan çıkıp ulusal düzeyde siyaset ve iktidarı kesin bir biçimde şekillendirebilen aktörlere dönüşmüşlerdir. Daha net ifade etmek gerekirse uluslararası toplum, enerji ve dikkatini geleneksel egemen ulus devletin Batılı modellerinden başka yöne çevirmelidir. Silahlı gruplara silah bıraktırma, devletleri yeniden inşa etme ve çatışan toplulukları uzlaştırmayı amaçlayan geleneksel politika süreçleri devam etmeli ancak bu kuşaklar, devam etmekte olan süreçlerin mevcut çatışmaları sona erdirip kuşatabilecek geçici ve aşamalı adımlar ile birlikte uygulanması gerektiğini kabul etmelidir.

Plansız yaklaşımlar, kafa karışıklığı ve istikrarsızlığa sebep olacak silahlı gruplara yalnızca denetimsiz bir şekilde hareket edebilecekleri daha geniş bir alan ve dokunulmazlık imkânı yaratmaktadır. Örneğin IŞİD'e katılan cihatçı savaşçıların geri dönüşü ve adil yargılanma hakkına sahip olması üzerindeki tartışma bunların kaderlerinin onları tutsak edenlerin eline bırakıldığı örneklerle tanık olmuştur. Doğrusu Ocak 2018'de hâlihazırda PYD olarak da bilinen Demokratik Birlik Partisi ve silahlı kanadı YPG kontrolündeki Suriye Kürdistanı'ndaki ceza yargılaması sistemiyle ilgili endişelere rağmen Fransa hükümeti özellikle de savaşçıların avukat tutma ve bazı durumlarda danışma hizmetleri alma imkânı olduğundan cihatçı savaşçıların PYD tarafından yargılanabileceğini duyurdu. Bu, uluslararası toplumun Suriye'deki

merkezi otoriteyi korumayı taahhüt etmekle sahadaki gerçekleri uzlaştırmaya çalıştığından tanım gereği özerk bölgenin fiilen tanınmasını beraberinde getirmekle sorunları daha da çetrefilli boyutlara vardırarak, çatışma üreten karmaşa döngüsüne ve çelişkili politikalara neden olabilir [5].

Iraklı Ayetullah Sistani ülkeyi barış içinde birlikte yaşama yoluna sevk etmek için geliştirilebilecek ulusal çerçevenin merkezi bir profili olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim adı geçen din adamı, etnik ve dini farklılıkları aşan geniş bir desteğe sahip olup bir uzlaştırıcı olarak görülmektedir

Yukarıda kısaca bahsedildiği üzere sivil toplum ve diğer kanaat önderlerinin silahlı grupları kısıtlama ve hatta onları demokratik ve diğer uluslararası normları benimsemeye sevk etmede hayati bir rol oynadığı çok açıktır. Gerçekte sivil toplum Iraklıların güvenini artan bir şekilde kazanmakta ve “vatandaşlar ile devlet arasındaki makası daraltırken” vatandaşlar için büyüyen bir eylem ve söylem aracı haline gelmektedir [6]. Mercy Corps’a göre 2013 yılında yapılan ankete katılan Iraklıların %39’u sivil toplumun hayatlarında kayda değer oranda bir fark yarattığını belirtmiştir. 2015’e gelindiğinde bu oran %50’ye çıkmıştır [7]. Sivil toplumun rolü burada sadece tabandaki aktörlerin demokratik normları nasıl yaydığı konusuna ışık tutmak amacıyla değil fakat aynı zamanda zayıflamış devlet kurumları ve işlevsiz yönetim ortamında bile yerelde ve taban düzeyinde yönetim ve devletin başarısızlıklarından kaynaklanan boşlukları doldurabilecek bir altyapı olduğu için takdir edilmelidir. Bu boşlukları doldurmak bir yandan sorumluluk bilinci ve reform üretirken bir yandan da haklarından mahrum edilmiş topluluklar için bir çıkış noktası sunabilir.

Örneğin geçen on yılda Iraklı Ayetullah Sistani ülkeyi barış içinde birlikte yaşama yoluna sevk etmek için geliştirilebilecek ulusal çerçevenin merkezi bir profili olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim adı geçen din adamı, etnik ve dini farklılıkları aşan geniş bir desteğe sahip olup bir uzlaştırıcı olarak görülmektedir. Dünya ölçeğinde önde gelen bir Şii din adamı olarak Sistani, yerel yönetimi işler kılacak, hizmet sunacak ve okul, hastane ve kütüphane gibi diğer kamusal programları destekleyecek geniş toplumsal ve dini ağlara sahiptir. IŞİD’in ortaya çıkması ve akabinde meydana gelen insani krizden sonra bu kuruluşlar Arap Sünniler ve Irak’ın farklı etnik ve dini azınlıkları da dâhil ülkesinde yerinden edilmiş insanlara sığınak olmak için statü ve kaynaklarını kullanmışlardır. Sistani dini devletin aksine defalarca sivil bir devlet çağrısında bulunmuştur; 2013 yılında Sistani, Sünnilerin mukaddesatına saldırmayı yasaklayan bir fetva yayınlayarak bu tarz saldırıların “kınanmış eylemler olduğunu ve Şii imamların emirlerini çiğnemek anlamına geldiğini” belirtmiştir [8].

Şii milisler Diyala eyaletinde Arap Sünnilerle ilgili durumlarda insan haklarını ihlal ettiğinde Sistani, hükümeti “devlet çerçevesinin dışında milislerin varlığına izin vermemeye” çağırmıştır [9]. Aynı zamanda Sistani, bir ay sonra uluslararası hukuk ve silahlı çatışma süreçlerini yöneten kurallardan türetilen tavsiyelerini yayınlamıştır [10]. Benzer şekilde Nisan 2016’ya gelindiğinde Mukteda Sadr da hükümet aleyhinde protestolar düzenlenmesinde etkili oldu. Bu süre zarfında Sadr önderliğinde yüz binlerce gösterici sokaklara indi. Sadr, düzenli olarak Arap Sünni kesimlere ve diğer topluluklara yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Nitekim 2010 yılında ibadet eden 50 kişinin El Kaide’nin bir terör saldırısında öldürüldüğü yerde

Devlet düzeyindeki aktörler ile devlete meydan okuma gücü olan ve bazı durumlarda hizmet ve güvenlik sağlama ve adaleti tesis etmede devleti gölgede bırakan aşiretler, milisler ve dini liderler dâhil devlet altı aktörler arasındaki kesişim alanları sorunları daha karmaşık hale getirmektedir

düzenlenen bir Hristiyan ayinine katılarak insan hakları noktasındaki tavrını ortaya koymuştur. Daha sonraları ise Bağdat'ın merkezinde bulunan Sünni Abdulkadir Geylani Camisinde namaz kılmıştır [11]. Savaşçıları Sünni aşiretlerle omuz omuza savaşıırken Ocak 2013'te Sadr [12], 2013 Anbar protestolarını destekleyerek Şii kamuoyuna karşı çıkmıştır [13]. Daha yakın bir zamanda Sadr'ın Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne (BAE) yaptığı ziyaretler Irak'ın Arap dünyasıyla olan bağlarını güçlendirmeye yardım etmiştir[14].

Iraklı aşiretler de radikal grupların başarılı olmasına müsait alanları sınırlamada önemli bir rol oynamıştır. Kısa ömürlü olup mezhepçi girişimler ve istikrarsız siyasi iklim tarafından baltalansalar da birkaç umut ışığı ve Irak'ın daha kapsayıcı bir devlet inşa biçimi ve çatışmakta olan topluluklar arasındaki farklılıkları uzlaştıran ulusal bir mutabakat kurabildiği anlar olmuştur. Kendi bölgelerinde güvenliği sağlayıp Irak El Kaidesi ile mücadele etmek üzere ABD tarafından desteklenen Sünni aşiretlerden oluşan bir koalisyon olan "Uyanış Hareketi" inisiyatifi hoşnutsuz ve hakları gasp edilmiş toplulukların nasıl devlete yeniden entegre edilebildiğinin veya başka bir deyişle topluluklara ülkelerinin geleceğinde bir pay vererek mezhepsel sorunların nasıl giderilebildiğinin bir örneği olmuştur. Irak'ın kuzeyinde Arap Sünnilerin egemen olduğu merkezi bölgeler, ABD'nin kalkışma ve Uyanış Hareketi'nin bir parçası olarak politikalarının yönünü

kuzeydeki yerel aşiretlere ve diğer kanaat önderlerine çevirdiği 2007'den sonra istikrar dönemlerine tanık olmuştur.

Devlet düzeyindeki aktörler ile devlete meydan okuma gücü olan ve bazı durumlarda hizmet ve güvenlik sağlama ve adaleti tesis etmede devleti gölgede bırakan aşiretler, milisler ve dini liderler dâhil devlet altı aktörler arasındaki kesişim alanları sorunları daha karmaşık hale getirmektedir. Mesela, milisler ve aşiret grupları kaynak elde etmek için devleti silah olarak kullanma arzusundadır. Devletten bağımsız olan bu aktörler ile devleti birbirinden ayırt etmek pek mümkün olmamaktadır. Çoğu zaman yerel ihtilafları çözebilen hükümet değil yerelde daha çok otorite ve meşruiyeti olup aynı zamanda devletin kendisinden kaynak alan devlet altı aktörler olmaktadır. Arap Sünniler bulunduğu Irak'ın kuzeyi haricinde, mesela petrol zengini Basra'da IŞİD'le yapılan savaşın sonucunda gerilmiş olan Irak hükümeti, toprak ve yerel ekonominin kontrolünü devlet sözleşmeleri, arazi ve nihayetinde iktidar için silahlı çatışmalara giren Şii aşiret ve milislerden geri almayı başaramamıştır[15].

Sonuç

Bu makale devlet-dışı silahlı aktörlerin karmaşık yapısını ve gerek devlet kurumları ve siyasal elitler gerekse sivil toplum örgütleri ve dini kanaat önderleri gibi diğer devlet-dışı aktörlerle olan büyük ölçekli kesişim alanlarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Bugün, geldiğimiz noktada silahlı gruplar artık süper güç siyaseti algısı üzerinden anlaşılamaz. Belki bir zamanlar bölgesel ve küresel güçler arasındaki ortak vizyon veya anlaşmalar, silahlı grupların yükselişini durdurmak için yeterliydi ancak özellikle de devletin ciddi anlamda zayıfladığı (ve bunun sonucunda devletin kaynaklarını

elde edip devleti bir tür silah olarak kullanma girişimlerine direnemediği) veya devletin çökmüş olduğu ülkelerde bu aktörler artık dış hamilere bağımlı olmak zorunda değildir.

Suriye, Irak, Libya ve Yemen’de yönetim işlerinde ve normları yerleştirme faaliyetlerinde bulunan yerel aktörler gerekli meşruiyete sahip olup silahlı grupların eylemlerini daha iyi düzenlemek için siyasal elitler ve dış aktörler ile birlikte çalışabilir

Bu durum, devlet kurumlarına yatırım, siyasal elitler arasında uzlaş ve uygulanabilir iktidar paylaşımı düzenlemeleri dâhil çatışmanın nüksetme ihtimalini azaltarak IŞİD gibi grupların tekrar ortaya çıkıp başarılı olmasına imkân veren alanları sınırlayabilecek tepeden inme reformlara devam edilmesini gerekli kılmaktadır. Zayıf ve bölünmüş hükümetler ile işlevsiz kurumlar için bu durum söz konusu olabilse de, reformlara ve en azından silahlı gruplardan (her ne kadar bu aktörleri tamamen ortadan kaldırmak zor olsa da) hesap sormaya daha elverişli olan bir ortama olanak sağlamak için güçlü bir şekilde konumlanmış taban düzeyindeki yerel aktörlerin görmezden gelinmemesi gerekir. Bu aktörleri fırsatçı siyasal elitler için birer iltimas şebekesi haline gelmekten korumak için onlara daha geniş kaynaklar ve destek sağlanabilir. Dahası, sivil toplum kuruluşları sık sık kendilerine verilen kaynakların uluslararası muadillerinin aldığından yanında sönük kaldığından ve Batılı muadillerinin aldığına oranla çok daha az eğitim aldıklarından yakınmaktadır. Bazı durumlarda özel sektörün hem yerel hem de uluslararası güvenlik güçleri tarafından korunması gibi yerel sivil toplum örgütleri milis gruplar tarafından korunabilir. Suriye,

Irak, Libya ve Yemen’de yönetim işlerinde ve normları yerleştirme faaliyetlerinde bulunan yerel aktörler gerekli meşruiyete sahip olup silahlı grupların eylemlerini daha iyi düzenlemek için siyasal elitler ve dış aktörler ile birlikte çalışabilir. Bu ise politika yapıcılara sayısız problemlere yönelik bütüncül bir yaklaşım benimseyip bölgedeki devlet-dışı silahlı aktörleri şekillendiren kişiler ve örgütler arası karmaşık bağlantılar ağını daha iyi takdir etme konusunda daha iyi bir konum sağlayacaktır.

Referanslar

- 1- Ches Thurber, "Militias as sociopolitical movements: Lessons from Iraq's armed Shia groups" in Small Wars & Insurgencies, Cilt: 25, No: 5-6, 2014.
- 2- Richard Caplan, Anke Hoeffler, "Why Peace Endures: an analysis of post-conflict stabilization" Centre for the Study of African Economies, Temmuz 2016.
- 3- Sivil toplumun silahlı grupları insan haklarını kabul etmeye nasıl sevk ettiği üzerine yapılan çalışmalar için bkz. Oliver Kaplan, Nudging Armed Groups: How Civilians Transmit Norms of Protection, Stability: International Journal of Security & Development, 2013, <http://dx.doi.org/10.5334/sta.cw> , bkz. Kaplan, Nudging Armed Groups
- 4- Ariel Ahram, Proxy Warriors: The Rise and Fall of State-Sponsored Militias, (CA: Stanford University Press, 2013).
- 5- <http://www.kurdistan24.net/en/news/719geb59-9e28-491b-a31d-bea37a172fff>; <http://www.middleeasteye.net/news/legal-france-islamic-state-suspects1601528261>
- 6- Bkz. Investing in Iraq's Peace, Mercy Corps, Aralık 2015.
- 7- A.g.e, s. 26.
- 8- Daha fazlası için: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/01/iran-iraq-fatwa-sunni-shiite-insults.html#ixzz4xwaBeLLB>; ayrıca bkz. <https://www.al-monitor.com/pulse/en/contents/articles/originals/2013/10/iraqi-moderates-manage-sectarianism.html>
- 9- Iraq: Possible War Crimes by Shia Militia, Human Rights Watch, Erişim Tarihi: 31 Ocak 2016, <https://www.hrw.org/news/2016/01/31/iraq-possible-war-crimes-shia-militia>
- 10- Bkz. <http://www.sistani.org/english/archive/25036/>
- 11- The Shia are in power in Iraq – but not in control, Independent, Erişim Tarihi: 6 Mart 2013, <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/the-shia-are-in-power-in-iraq-but-not-in-control-8523280.html>
- 12- <http://www.almadapress.com/ar/NewsDetails.aspx?NewsID=39323>
- 13- Iraqi Shiite cleric lends support to Sunni protest, San Diego Times, Erişim Tarihi: 1 Ocak 2013, <http://www.sandiegouniontribune.com/sdut-iraqi-shiite-cleric-lends-support-to-sunni-protest-2013jan01-story.amp.html>
- 14- New political alliance unites Iraqi religious and secular parties, Al-Monitor, Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2017, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/06/sadrists-national-coalition-allawi-iraq.html#ixzz4uG-b5Y6TD>
- 15- Bkz. Tribal clashes, political void threaten oil installations in Iraq's south, Reuters, Erişim Tarihi: 11 Eylül 2017, <https://uk.reuters.com/article/uk-mideast-crisis-iraq-oil-basra/tribal-clashes-political-void-threaten-oil-installations-in-iraqs-south-idUKKCN1BM1Bg>

YAZAR HAKKINDA

Ranj Alaaldin, Oxford Research Group ve King's College London Uluslararası Radikalleşme ve Siyasal Şiddet Çalışmaları Merkezi'nde araştırmacı ve Brookings Institution Doha'da misafir araştırmacı olarak çalışmaktadır. Daha önce, ikinci yol ya da gayri resmi çatışma çözümleri üzerine araştırmalar yapan bir düşünce kuruluşu olan Next Century Foundation'da Kıdemli Danışman olarak çalışmıştır. Irak'ta kurulan seçim gözlem gruplarının ve Libya, Türkiye, Ürdün, Mısır ve Lübnan merkezli araştırma heyetlerinin başkanlığını yürütmüştür. Hâlihazırda ise çatışma sonrası yeniden inşa, vekalet savaşları, güvenlik politikalarına ilişkin reformlar ve sivil-asker ilişkileri üzerine araştırmalarını sürdürmektedir.

ALSHARQ FORUM HAKKINDA

Al Sharq Forum; amacı, Şark bölgesi halklarının siyasal gelişimi, sosyal adalete kavuşması ve ekonomik refaha erişmesi için tarafsız araştırmalar yapıp buna dönük uzun vadeli stratejiler geliştirmek olan, bağımsız ve uluslararası bir kuruluştur. Al Sharq Forum bu hedefini; demokratik katılım ideali, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog, sosyal adalet ve kamu yararını gözeterek araştırmaları teşvik ederek gerçekleştirmektedir.

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul / Türkiye
Telefon: +902126031815
Faks: +902126031665
E-posta: info@sharqforum.org

sharqforum.org

    / SharqForum

 / Sharq-Forum

**الشرق
منتدى**
ALSHARQ FORUM